

Bidrag til Johannes Ewalds Livshistorie.

Af Louis Bobé.

III. Opholdet paa Frederiks Hospital 1770.

I mine i Tilskueren 1901 (227 ff.) optagne Bidrag til Johannes Ewalds Levned, der aabner Rækken af mine smaa Studier til Digterens Biografi, fortsatte i dette Tidsskrift 4. R. VI, 80 ff., og Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekreds V, 244 ff., 308, VI, 476 ff., 538 f., 578 ff., — udtalte jeg, at A. D. Jørgensens Levnetsskildring af Ewald ved nøjere Prøvelse frembyder ikke faa angribelige Punkter, idet formentlig Forfatterens bekendte Forkjærlighed for nye Syn har givet Anledning til en Række dels forhastede, dels for kunstige Slutninger. Efter fortsat indgaaende Beskjæftigelse med denne Bog tager jeg ikke i Betænkning at udtale Ønskeligheden af, at Digteren, af Hensyn til de mange paaviselige Fejl og Unøjagtigheder i nævnte Bog, før eller senere maa finde en ny Biograf.

Et Exempel er Afsnittet om Ewalds Indlæggelse paa Frederiks Hospital 1770 (S. 87 ff.) og Oehlschlägers „sørgelige Fortælling om en af Hovedgrundene til hans senere Elendighed“ (Jørgensens Ord).

„I Aaret 1770“, siger Forfatteren, maatte Ewald endog ty til Frederiks Hospital. Jørgensen har fastslaaet denne Tidsbestemmelse ved følgende Slutning. Ved Postskriver J. Rings og Jomfru B. M. Thornams samt Sekretær Chr. P. Mynsters og Jomfru F. N. Rings (Biskop Mynsters Forældres) Dobbeltvielse i Frederiks Hospitals Kirke 27. April 1770 blev en Kantate af Ewald afsunget (Samtlige Skrifter II, 282). De to Sødskende Ring vare Børn af Hospitalets Inspektør Ring, og Mynster var hans adjungerede. „Selvfølgelig“ siger han, forudsætter dette, at E. var kjendt af de paagjældende og stod i personligt Forhold til dem, om end vel næppe af anden Grund end fordi han dengang laa paa Hospitalet¹⁾.

¹⁾ S. 88.

Det vil ligge nær at raadspørge Frederiks Hospitals Arkiv, for at komme til Klarhed i Sagen, inden man bygger videre paa Grundlag af en saadan Slutning.

Af Hospitalets Sygeprotokol (i Provinsarkivet) ses det, at „*Studiosus Johannes Ewald paa Kultorvet*“ blev indlagt 1770, 29. Oktober, Kl. 6 Eftm. og atter udskrevet 28. December, Kl. 7 Aften. Han betalte 4 Rdlr. ugentlig for sig. Desværre opviser de for hine Aar endnu bevarede, paa Latin affattede Sygejournaler netop en Lakune for Maanederne Sept.—Decbr. Havde dette ikke været Tilfældet, vilde vi sandsynligvis have faaet Oplysning om den af Oehlenschläger opbevarede, bekjendte Fortælling (meddelt ham af Lægen J. H. Schönheyder), at Ewald, medens han laa paa Hospitalet, ubemærket deserterede derfra for at tilbringe en lystig Aften med gode Venner, men da han sent om Natten vendte tilbage til Hospitalet fandt Porten lukket og maatte sidde udenfor i „den haarde Vinterkulde og Vintersne“.

Den sidste Angivelse om det barske Vintervejr passer unægtelig bedre paa December end paa April.

Ved at gennemgaa de særdeles nøjagtig førte Sygeprotokoller i de nærmeste Aar før og efter Okt.—Dec. 1770 har jeg ikke yderligere fundet Ewalds Navn blandt de indlagte Patienters.

Jørgensens urigtige Datering af Ewalds Ophold paa Frederiks Hospital afstedkommer ogsaa i kronologisk Henseende en Række indbyrdes Modsigelser i hans Fremstilling af Digterens Liv og literære Virksomhed i Aarene 1770—71.

Det rigtige er da dette:

Endnu 16 Sept. (1770) daterer Ewald Digtningen *Philet* fra Elhøj. Kort før sit to Maaneders Ophold paa Hospitalet skriver han den den 18. Oktober opførte Cantate for Raadhusstrædets Concert (Samtl. Skrifter II, 23) og daterer herfra 18. Dec. sin Forerindring til Adskilligt af Johannes Ewald (VIII, 3).

Efter at have forladt Hospitalet mellem Jul og Nytaar tog han Ophold hos Torkel Baden. Allerede 5. Februar skrev han fra Rygaard: „De Timer ere kun faa, som en smertelig Sygdom overlader mig om Dagen til at tænke i“ (VIII, 166). Fra denne Tid stammer sikkert ogsaa Digtet Da jeg var syg (II, 29).

Povl Rasmussen fortæller i sine, i Detaillerne næsten altid paalidelige Optegnelser (se dette Tidsskr. 3. R. V, 57), at Baden fandt ham nøgen og forladt, boende paa et Loft i St. Gertrudsstræde. „Han købte ham Klæder og overtalede ham til at følge med ud paa hans Gaard Rygaard, hvor han boede et helt Aar uden Svir og Brændevin og var et skikkeligt Menneske.“ Denne Beretning forudsætter altsaa, at Ewald efter at være udskrevet af Hospitalet ikke flyttede tilbage til Moderen, men søgte sig et eget Logis i det nærliggende Gjertrudsstræde, hvor han tog Oprejsning for de Livsglæder, han havde maattet undvære i den triste Hospitalstid.

IV. Opholdet i Søbækhus 1776.

Det fra Johannes Ewalds Livshistorie bekendte Søbækhus, beliggende ved Stockholmvejen i Tipperup, henved tusind Alen fra Tipperup Mølle ved Humlebæk gik for et Par Aar siden fra privat Eje over i et Konsortiums Besiddelse. Omgivet af det nye, Aar for Aar voxende Villakvartér, der er fremstaaet her ude paa et af de smukkeste Punkter paa Sjællands Kyster, har den lille, hyggelige Bondegaard mere og mere ført en skjult Tilværelse og er nu viet til Undergang. Af Gaardens tre straaetækte Længer bærer den sydlige, ud mod det lille Vandløb, der flyder forbi Huset, paa en Bjælke Indskriften N. J. S. 1753, den daværende, 1771 afdøde Beboer Niels Jensens Forbogstaver. Han ernærede sig, som det ses af en samtidig Præsteindberetning¹⁾, af Savskæreri. Kort efter hans Død flyttede Ewalds Husvært Herman Lem, Godsforvalteren paa Krogerup, der samme Sommer holdt Bryllup med Anna Dorothea Kölbl, ind i Huset. Hun var Søster til Ewalds Ven, den 1802 som Skolelærer paa Christianshavn afdøde Johannes Kölbl. Anna Dorothea Lem, der døde 1806 paa Solbæksgaard, havde i sit Ægteskab Datteren Conradine, opkaldt efter Fru Rostgaard, og født i Søbækhus (døbt 27. April 1772), død 1802, der 1792 havde Bryllup med Major Andreas Holck, der endnu 1798 boede i Søbækhus. I Tipperup Mølle,

¹⁾ Past. Garboes Indberetning om Ægteparrenes, Enkemændenes og Enkernes Tal i Tikjøb Sogn 1771 (Oeders Enkekasse-Skemata i Rigsark.).

som A. D. Jørgensen har forvexlet med Søbækhus, boede Mad. Lems Søster Jomfru Kirstine Kölbøl, hvem A. D. Jørgensen uden Hjemmel betegner som det af Ewald omtalte Fruentimmer, „paa hvilken den Tid den største Del af hans Lykke beroede“.

Fra Rungsted Kro, hvor Ewald havde Bolig, indtil hans fortræffelige, moderlige Veninde Catharine Marie Jakobsen afgik ved Døden i Maj 1775, flyttede han samme Efteraar til Søbækhus. Den triste Aarstid, i hvilken Ewald kom til sit nye Hjem, de fremmede Folk, der, selv om de ikke behandlede ham med Haardhed, dog langt fra kunde erstatte ham den kjærlige Pleje, han havde nydt i Rungsted, den velmenende, despotiske Schönheyders Misstemning mod ham, hans tiltagende Sygelighed, alt bidrog til at kaste dybe Skygger over Digterens Sind. „Smertefuld, nedtrykt og mismodig“ skrev han i Februar 1776 til sin Ven Spendrup om et Leilighedsdigt, han skulde forfatte, et Digt, „hvis Fader var Trang, hvis Moder var Melankoli, hvis Accoucheur var Hastværket.“ Baden skildrede mange Aar efter et Besøg hos Ewald i Tipperup, dog vistnok efter sin vante Vis i overdrevent mørke Farver. „Sygdom havde næsten bukket begge Ender sammen paa ham“. Han sad i en Stue lige overfor Indgangen paa en Forhøjning op til Væggen med et Skrivebord for sig. Da Baden traadte ind, saa han kun lidt af Ewalds skarpe Profil. Værtinden gik hen for at rejse Hovedet paa ham; liggende paa Ryggen bød han Baden velkommen med et venligt Smil, bøjede Hovedet ned til Fødderne, saa at han kom til at ligge i en „krumsluttet Tamburs Stilling“. Baden beklagede ham, men Ewald svarede smilende: „Lykønsk mig hellere, thi jeg nærmer mig Fuldkommenheden.“

Ewalds selvironiske Bemærkning hører til Begrebet Vandreaktdoter, den fortælles næsten enslydende om Heine.

Det er dog ikke lutter mørke Minder, der knytte sig til Ewalds Liv i Søbækhuset. Han var vel ikke synderlig produktiv i dette Tidsrum, men her digtede han dog sin berømte Ode til Moltke, Oden til Sjælen og Bryllupsdigtet til Brynniche. Blandt de Venner, der tit gjæstede ham i Søbækhus, maa især nævnes Frederik Moltke, hans tidligere Elev, der den Gang som Kammer-

junker hos Enkedronningen boede paa Fredensborg. Han var ofte halve Dage i Besøg hos Ewald, især naar han opholdt sig hos sin Søster Kammerherreinde Henriette v. der Maase, Ejerinden af det nærliggende Krogerup. Til hende har Ewald skrevet flere Festdigte paa Tryk, — der er for nylig atter fundet et saadant, hidtil ukjendt, i Digterens egenhændige Nedskrift, der slutter sig til de tidligere i hans samlede Værker trykte — og sandsynligvis har Ewald baade sammen med sin Ven og alene tit gjæstet hendes Hjem og der fundet en venlig Modtagelse.

Efter al Rimelighed falder ogsaa i denne Tid Arendsens Besøg, som Ewald saa levende og gribende har skildret i „Levnet og Meninger“. Vi vide, at den første og største Del af dette mærkelige autobiografiske Fragment er affattet i Aaret 1775, Resten i 1778. Paa hvilket Sted i det endnu bevarede Manuskript Ewald har gjenoptaget Traaden i sin Fortælling efter tre Aars Mellemløb, kan ikke siges bestemt. Ifølge A. D. Jørgensen skulde Ewald 1775 have afsluttet sine Optegnelser om Arendsens Besøg; efter E. Rørdams Mening, udtalt i hans nye Udgave af Levnet og Meninger (1897) halvvejs i det følgende Afsnit med Overskriften „Elskov“. Haandskriftens Træk ere uforandret de samme fra først til sidst i Manuskriptet; hvor man ved et flygtigt Øjekast tror at kunne skjelne Overgangen eller Forandringen, er Aarsagen simpelthen den, at Ewald har skaaret sig en ny Pen eller fortyndet Blækket. Medens Afsnittet „Højen“, der straalere af Liv og Lune, utvivlsomt hører til den lykkelige Tid i Rungsted, maa de to Kapitler med Overskriften „Arendse“, det vemodfulde, skjønne Rekviem over hans Ungdom, henføres til Aaret 1778.

„Det er neppe to Aar siden,“ hedder det, „at min Arendse kom til mig, da jeg laa i min ensomme Hytte, uden andet Selskab end min Kummer og Smerte.“ Med den ensomme Hyttemenes sikkert Søbækhus; om Vingaardsstræde, hvor Vennerne daglig færdedes, kan der billigvis ikke være Tale, ej heller passer Betegnelsen Hytte paa Rungstedlunds rummelige Bygninger, hvor han tilmed hørte hjemme og var som Søn i Huset. Tidsangivelsen i Manuskriptet passer nøjagtig med Aaret 1776, og om

en poetisk Fiktion er der ikke Tale¹⁾. Arendse maa baade i Byen og paa Landet have besøgt sin syge Ven, og det fortrolige Forhold var ikke aftaget i de Aar, der var gaaet, siden hun blev en andens. Netop fra Søbækhuset beder han i Oktober 1776 Schönheyder om, „i Hensigt til mit sande Vel at tale med min Abrahamson, *min Arendse*²⁾.“ Han udhæver netop hint Besøg blandt mange, fordi Vejen fra Hovedstaden derud var saa lang, fordi han har imødeset det med Længsel og Savn, maaske hele Efteraaret og Vinteren igjennem, da Arendses skrantende Helbred ikke tillod at se sin syge Ven i hans nye Bolig, før de lyse og milde Vaardage kom igjen.

V. Johannes Ewalds Navneliste.

Om Hensigten med den bekendte Navneliste, som Johannes Ewald har nedskrevet i Margenen af Manuskriptet til „de fremmede“, have Digterens Biografer indtil nu fremsat forskellige Gisninger. Oehlenschläger opfattede den som en Fortegnelse over hans Venner og drog af den Omstændighed, at Navnet Wessel findes i Listen, den Slutning, at der havde bestaaet et Venskabsforhold mellem de to Digtere, og han udnyttede, som det vides, denne Tanke digterisk. A. D. Jørgensen hævder herimod „som det eneste sandsynlige“, at Ewald har udset disse Personer til Gjenstand for fremtidige Karakterskildringer i sine „Fremmede“, der saaledes vilde komme Virkeligheden nærmere. Af „flere Grunde“, som J. desværre ikke meddeler, er det „umuligt“ at holde Listen for en Fortegnelse over Digterens Venner. Hvad der dog først og fremmest har gjort J. betænkelig, er, at Navnet Holberg forekommer i den; Ewald var kun 11 Aar, da Ludvig Holberg døde; om et Venskabsforhold kunde der altsaa ikke være Tale. Det synes at have været J. ubekendt, at der

¹⁾ A. Bransen, der næppe har kjendt dette Brev, skriver i sin Bog *Genierne* 1889, 82, at „denne Episode staar ganske isoleret uden nogensomhelst Sammenhæng med Begivenhederne“ og betegner Mødet med Arendse som „en Hallucination“ (!). Denne ganske overfladiske Paastand er allerede afvist af P. Hansen som „et rent vilkaarligt Postulat“ (*Letterstedtske Tidsskrift*, Ny Følj, 2. Aarg., 1888, 520).

²⁾ *Samlige Skrifter* VIII, 187.

1772—78 ved Theatret var ansat en Skuespiller af dette Navn, om hvem Overskou fortæller, at han i 5 Aar kun taaltes ved Scenen paa Grund af sit Slægtskab med den store Digter, indtil man „befriede Theatret for ham“ ved at skaffe ham et Toldkassererembede. Han spillede bl. a. Holofernes' Rolle i Ulysses von Ithacia. Paa Navnelisten, i hvilken der spores Tilløb til at gruppere Personerne efter Stænder og Bestillinger, nævnes hans Navn umiddelbart efter Rosings og Schwarz'.

Efter A. D. Jørgensen fremsatte Richard Petersen, der før mig har paapeget, at Ewald i denne Forbindelse maa have tænkt paa Skuespilleren Holberg, den Anskuelse, at Navnelisten burde opfattes som en Fortegnelse over de Personer, der vare ham bekendte, „saa at nogle vare Venner, andre kun Bekjendte“. Det forekommer mig, at begge Opfattelser, særlig A. D. Jørgensens, stærkt bør drages i Tvivl. Vi vide, at Statsminister Reventlow efter Lavaters Forbillede, i sit Rejseétui gjemte en Liste over afdøde og levende *gode*, som han holdt à jour, men kunne vanskelig tænke os, at nogen, uden i en ganske bestemt Hensigt nedskriver en Liste paa sine Venner og Bekjendte blandt samtidige, man daglig færdes sammen med.

Der gives ogsaa en ganske simpel og naturlig Løsning af Spørgsmaalet, men for at vore Læsere selv kunne dømme, ville vi strax nedenstaaende meddele Listen, med de Oplysninger, vi nu kunne skaffe til Veje om de paagældende Personer.

Mad. Wissing (Georgine Sørensen, † 27. Juni 1806, 57 Aar, gift med nedennævnte Thomas W.). *M: Huulegaard* (behøver ikke at være Digterens Moder Mad. H., men kan tydes paa et andet Medlem af denne talrige Familie). *Frue Walther* (Skuespillerinden Caroline Walther). *Jomf: Kölbel* (Kirstine K., Søster til Ewalds Værtinde i Søbækhuset Mad. Lem). *Murie* (ubekendt). *Min Moders Pige* (atter slettet). *Wissing* (Thomas Wissing, Vinhandler paa Vestergade, Saml. Skrifter III, 309, VIII, 187, Jørgensen, J. Ewald, S. 250). *Horneman* (Hørkræmmer Jens Brøchner H., † 20. Juni 1805, 80 Aar, boede paa Vestergade). *Elsberg* (Hornemanns Kompagnon, Grosserer Ole E., † 31. Okt. 1796, 71 Aar gl. 1770 faas tilkjøbs hos Hornemann og Elsberg

Adam og Eva, se Adr. Avisen 1770, Nr. 18, Afsnit 17; begge nævnes i Subskribentlisten paa Rolf Krage for 10 Expl.). *Huulewad* (Mads Frederiksen H., 1762 Hørkræmmerdreng hos Hulegaard, død 16. Febr. 1817, 74 Aar, Bogholder). *Huulegaard* (maaske den Informator H., der 1780 boede i Store Fiolstræde). *Carstens* (Gehejmeraad Adolph Gotthard C., f. 1713 † 1795, Ewalds Velynder). *Moltke* (Frederik M., Statsminister, f. 1754 † 1836, Digterens Ven). *Berte* (vistnok den Fiskerpige fra Hornbæk, Ewald har besunget i „Fiskerne“ og som bar dette Fornavn. Hun overværede Førsteopførelsen af Syngespillet, se Tilskueren 1901, 229). *Warensted* (Theaterchefen, Kammerherre Hans Vilhelm v. Warnstedt). *Sporon* (Frederik Gottlieb S., f. 1749, Cand. theol. 1767, † 1811, Højesteretsadvokat). *Edinger* (Vilhelm E., var 1779 Kaptejn og boede i Vingaardstræde, † 21. Maj 1807, 68 Aar). *Kraft* (Carl K., Søn af Prof. Jens K., 1778—81 Alumnus paa Valkendorfs Kollegium, Sognepræst i Asminderup, † 1786). *Schönheyder* (Johan Christian S., f. 1742 † 1803, Biskop, Ewalds „Skriftefader“). *Rothe* (Tyge Jesper R., f. 1731, † 1795). *Sneedorf* (Hans Christian S., f. 1759, blev 1776 Sekondltnt. i Marinen, † som Admiral 1824). *Abrahamson* (Verner Hans Frederik A., f. 1744 † 1812). *Jomfrue Olsen* (Johanne Cathrine O., f. 1756 † 1853, g. m. M. Rosing). *Rossin* (Skuespilleren Michael Rosing, f. 1756 † 1818). *Schwarts* (Skuespiller Frederik S., f. 1755 † 1838). *Holberg*, Ludvig († 1. Maj 1824, Skuespiller, Toldkasserer). *Fabricius* (Otto F., Zoologen og Grønlandsforskeren, f. 1744, deponerede 1762). *Müller* (Otto Frederik M., f. 1730 † 1784, Naturforsker, Konferensraad). *Dr. Schønheyd* (Johan Henrik S., f. 1744 † 1831, Ewalds Læge). *Braem* (Martinus Braem, Oberst, f. 1762 † 1834 paa Rungstedgaard, var 1790 Premltnt. i Flaaden; se J. Aakjær, St. Steensen Blichers Livs-Tragedie II, 159 ff.). *Post-Hansen* (1780 nævnes Postkasserer Hansen i Vejviseren). *Hansen* (kjendes ikke). *Bensen* (Lavrids Jakob Benzon, Cand. theol., Ewalds Ven, se A. D. Jørgensen, 37, 249). *Proft* (Christian Gottlob P., Boghandler, † 30. Nov. 1793, Ewalds Forlægger). *Gyldendahl* (Søren G., Boghdr., f. 1742 † 1802). *Schow* (vistnok Assistentshusforvalter Skouw, boede

1779 paa Vestergade 14). *Obel* (Kaffeskjænker O., boede 1780 Østergade 22). *Troyel* (Peder Magnus Trojel, f. 1743 † 1793, Digter, Auditor). *Troyel* (Peder Kofod Trojel, f. 1754 † 1784, Digter, Herredsfoged, Broder til forrige). *Sylling* (Peder Norden Sølling, f. 1758, 1776 Sekondltnt. i Marinen, død som Kommandør 1827, Stifter af Bombebøssen). *Lønborg* (Hans L., f. 1742, var 1780 Ingeniørkaptejn, † 1802 som Generalmajor). *Ewald* (maaske Digterens Broder Enevold). *Hayn* (Christian Hein, f. 1744 i Kassel, 1778 Stabskaptejn i fyenske Reg., † 1826 som Generalkrigskomm. i Slesvig). *Riegelsen* (Peder R., f. 1751, 1780 Prmlt. i Søetaten, Chef f. „Trekroner“ 1801, død 1817 som Admiral). *Nielsen* (Georg N., f. 1710 † 1797, Kongens Haandbibliothekar, se A. D. Jørgensen, 83). *Holst* (ubekjendt). *Spendrup* (Peder Mathias S., f. 1747 † 1827, Cand. theol., Brændevinsbrænder, Digterens Ven). *Nachtigall* (Skræddermester Conrad Nachtegall, begr. 21. Dec. 1796 fra Tysk ref. Kirke, g. m. Cathrine Castler; deres Søn var den paa Gymnastikens Omraade bekendte Reformator V. V. F. F. Nachtegall). *Mad. Nachtigal*. *Schwabo* (Jens Christian Svabo, f. 1746 † 1824, lærd Færing). *En islandsk Secret*. (Kammersekretær Olafur Olavius, f. 1741 † 1788, Forf. af Økonomisk Rejse gennem Island 1780). *Lem* (Herman L., Ewalds Vært i Søbækhus). *Kölbel* (Johannes K., Skolelærer paa Christianshavn, † 1802, Lems Svoger). *Kölbel Sk.* (Moltkes Sekretær K., forriges Broder). *Cant. Howe* (Kantor Sam. Fred. Hove ved Frederiks tyske Kirke). *Cant. Falch* (Kantor F. ved Holmens Kirke 1780). *Org: Krone* (Organist Tobias Krohn ved Nikolai Kirke, † 19. Juni 1781, 50 Aar). *Münster* (Christian Gudzon Peter Münster, f. 1741 † 1777, Insp. ved Frederiks Hosp., Biskop J. P. Mynsters Fader). *Bast* (Povl Danchel B., f. 1747 † 1803, Stiftsprovst ved Vor Frue Kirke). *Dræbye* (Frants D., f. 1740 † 1814, Cand. theol., Etatsraad, Kommitteret i Økonomi- og Kommercekollegiet). *Wessel* (maaske Digteren Herman W.). *Rothe* (Andreas Bjørn R., f. 1762 † 1840, Kancellideputeret). *Langebek* (Jakob L., f. 1710 † 1775, Gehejmearkivar). *Wiborg* (Niels W., Assistentshusforvalter, † 1787, Ewalds Vært 1772; A. D. Jørgensen, 111). *Mad. Neuhausen* (En Slagter N. bor 1780 i Dron-

ningensgade). *Faxø* (Nic. Faxe, afg. 1771 som Prem. Ltnt. i slesvigske Rytterreg.) *Schiøt* (Jens Riddermann Schiøth, f. 1756 † 1816, 1778 Dekan ved Kommunitetet, Præst). *Wandal* (Peder Topp W., f. 1737 † 1794, Underbibliothekar ved det kgl. Haandbibliothek.) *Den unge Sneedorf* (Frederik S.). *Mad. Schults*.

Hvem der har beskæftiget sig med Johannes Ewalds Livshistorie, vil formentlig strax sé, at Listen giver os Navnene paa Digterens personlige og literære Bekendtskaber, blandt hvilke dog f. Ex. Arenal Hulegaards fattes. At Ewald, som Jørgensen mener, har nedskrevet den for at styrke sin Hukommelse med Henblik paa de Personer, han har villet skildre i kommende Numre af sit Ugeblad, synes os en altfor søgt Forklaring. Det er dog ret urimeligt at tænke sig, at Digteren skulde have havt til Hensigt at benytte hele tre af Byens Organister og Kantorer, hvis Navne staa sammen paa Listen, til levende Modeller for sine Skildringer. Langt naturligere er det at antage, at Ewald her kun har optegnet Navnene paa de Personer, hvem han kunde paaregne som Abonnenter paa Ugebladet, dels saadanne, der af personlig Interesse for Digteren og hans Produktion vilde støtte hans Foretagende, eller saadanne, hvem han har tænkt at ville sende Bladet som Tak for modtagne Tjenester, han enten ikke har kunnet eller villet lønne med rede Penge.

Der skal sluttelig henpeges paa, at Ewald lod tage Særtryk af „Fiskerne“ efter 13. Stykke af Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber (1779), hvori Syngespillet først saa Lyset og som han tilsendte Venner og Bekjendte (se Saml. Værker V, 286).

VI. Anledningen til „Fiskerne.“

Som bekendt har Ewald hentet Æmnet til Sangspillet Fiskerne fra en virkelig Begivenhed, en engelsk Slups Stranding ved Hornbæk i de stormfulde Novemberdage i Aaret 1774.

Herom berette Samtidens Aviser følgende:

... „Endvidere er der og forulykket en Engelsk Sloop, ført af Kapitain Thomas Broun, kommende fra Kiøbenhavn, ladet

med Byg til Skotland destineret; hans Besætning, som var 5 Mand, med alle frosset ihjel, Kapitainen bierget i Land, meest død, og haver mistet 2 Fingre aldeles af den stærke Frost; der menes, at han kommer sig igjen . . .“

Næsten enslydende med denne i Adresseavisen optagne Meddelelse hedder det i Berlinske Tidende:

. . . „Fartøyet i Stykker, og intet af Ladningen bierget, som alt staaer under Vand. Hele Besætningen, som bestod af 5 Mand, alle frosne ihjel, og Capitainen allene halv død bierget, og har af den stærke Frost mistet 2 Fingre, men meenes at komme sig igjen . . .“

I Mallings Skrift „Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere“, der udkom 1777, siges det (S. 48 ff.), at Strandingen fandt Sted „i en mørk og stormende Nat“ for to Aar siden mellem Fiskelejerne Hornbæk og Villingbæk. Skibet var bestemt til Skotland med Byg og førtes af en engelsk Skipper, Thomas Bruun, der havde 5 Mand ombord. Ved Dagens Frembrud saa de Skibbrudne, at de kun var et Bøsseskud fra Land. Paa deres ynkelige Raab samledes Bønderne paa Strandbredden, de satte Baade ud for at komme dem til Hjælp, men den rasende Storm hindrede dem i Forsøget. I Løbet af Formiddagen bukkede tre af Mændene paa Vraget under for Kulden, Sulten og Udmattelsen. Om Eftermiddagen vare kun Skipperen og Styrmanden tilbage. Den sidste søgte at svømme i Land, men knustes af en flydende Vragstump. Rystede ved dette Syn besluttede tre Husmænd og to Tjenestekarle, hvis Navne Malling angiver (i Overensstemmelse med det plessenske Gavebrev, se nedenfor), at vove et sidste Forsøg. De roede ud til Vraget, fik den halvdøde Skipper med i Baaden og naaede lykkeligt Land. Skipperen blev optaget i Dronningmøllen, hvor han ved omhyggelig Pleje omsider gjenvandt sin Helsen. Inden han forlod Stedet vilde han vise sine fattige Redningsmænd sin Taknemmelighed ved at tilbyde dem de faa Penge, han havde hos sig, men de afslog højsindet denne Gave. „En indfødt dansk Mand, som lever udenfor Fædrelandet“ hørte om denne uegennyttige og menneskekjærlige Handling og opsatte et Gavebrev, hvori han

tillagde hver af de 5 nævnte Personer aarlig 25 Rdlr. Naar nogen af dem døde, skulde de overlevende dele hans Part, og den længstlevende nyde de fulde 125 Rdl. paa Livstid.

Den højsindede Danske, der udstedte det mindeværdige Gavebrev, var Christian Sigfred von Plessen (f. 1696 † 1777), Ejer af Næsbyholm og Bavelse, der tilbragte sine sidste Leveaar dels i Paris, hvor han boede 1754, da hans eneste Søn Frederik Christian afgik ved Døden, dels i Courtaux i Languedoc, hvor han opholdt sig, da han 1775 udstedte Gavebrevet, hvis Ordlyd Werlauff har meddelt i Dansk Ugeskrift 2. R. VIII, 81. Efter C. S. Plessens Død paatog Grevinde Berthe Raben, f. Plessen, ældste Datter af hans Broder Christian Ludvig Plessen, sig ved et 11. Juni 1779 opsat Dokument at drage Omsorg for den fremtidige Fuldbyrkelse af Gavebrevets Bestemmelser og paalagde tillige sine Sønner efter hendes Død at udbetale Legatet, Renterne af 3300 Rdlr., indtil alle Personerne vare døde.

Det sidstnævnte, originale Aktstykke, der fornylig er fundet i Arkivet paa Lindholm, meddeles nedenstaaende.

Jeg Birgitte von Plessen, afgangne Geheime-Conferentz Raad Rabens Enkefrue gjør hermed vitterligt: At, da det har behaget afgangne Kammerherre Christian Siegfried Plessen under 24. Februar 1775 at oprette følgende Codicill saaledes lydende:

„Da det er kommen til min Kundskab, hvorledes Huusmændene Anders Jenssen, Peder Jenssen og Svend Nielsen Bache, samt Tieneste-Drengene Jens Larssen og Svend Pedersen, alle fra Hornebech paa Cronborg Amt udi Siælland, have den 19de Novembr. 1774 viist den Menneskekierlighed, at de med deres eget Livs øjensynlige Fare have ræddet een ved bemelte Hornebech strandet Skippers, navnlig Thomas Bruuns, Liv og efterat have gjort denne gode Gierning, været saa ædelmodige, at de have vægret dem ved at modtage den dem derfor af Skipperen anbudne Belønning. Saa, da dette deres Foretagende gjør Menniskeligheden saameget meere Ære i disse fordærvede Tider, som man ikke skulle vente sig sligt af Folk, der ey have haft bedre Opdragelse og Vilkor, holder jeg for, at det kunde tiene andre til Opmuntring i lige Tilfælde at viise samme Menniske-Kierlighed og Ædelmodighed, naar der fantes nogen, som ved en liden Belønning til bemelte Folk vilde viise den Høiyagtelse, Velbehag og Skønsomhed, som gode og dydige Mennisker have Ret til at paastaae af ethvert deres Med-Menniske. Thi haver jeg ey alleene besluttet, saalænge Gud endnu under mig Livet, til forbemelte Anders Jenssen, Peder Jenssen, Svend Nielszen Bache, Jens Larssen og Svend Pedersen aarlig at lade betale den Summa Et hundrede og fem og tyve, skriver 125 Rixdaler, som mellem dem lige skal deeles, saa at enhver af dem faaer 25 Rdlr.

Men jeg anordner endog ved dette Document, der skal have samme Kraft, som et Codicill: at efter min Død skal mine Arvinger og Legatarier, een for alle og alle for een, til dem aarlig, saalænge de leve, lade udbetale til lige Deeling den samme Summa Et hundrede og fem og tyve Rixdaler, som skal leveres til Stedets Amtmand, der som jeg haaber, ubesvært paa-tager sig at uddeele dem og at forskaffe Qvittering for Pengenes Annam-melse, samt Vedkommendes Attester om, at disse Folk ved Uddelingen ere i Live. Og ligesom een eller fleere af disse fem Folk ved Døden afgaar, skal den eller de afgangnes Deel tilfalde de eller den igienlevende, saa at den, som de andre fire, tilsidst overlever, nyder, saalænge han er i Live, alleene de fulde 125 Rixdaler. Dets til Bekræftelse under min Haand og mit hostrykte Signet. Courtaux den 24. Februar 1775.“

(L S).

v. Plessen.

Saa, da de Herrer Skifte-Commissarier efter bemelte afgangne Kammer Herre Christian Siegfried Pless, Hans Excellence Hr. Geheime Raad og Ober Jægermester Gram og Hr. Etatz Raad Anchersen haver tilbudet at udbetale til denne Afdødes Arvinger en Capital, som aarlig kunde afgive i Rente den ved oven anførte Codicill bestemte Gave af 125 rdlr.; og da de samtlige Arvinger efter den Afdøde ere foreenede om, at jeg imodtager Capitalen og aarlig besørger disse 125 rdlr. til vedkommende udbetalt, saa tilstaar jeg her-med at have af forbenævnte Herrer Skifte-Commissarier imodtaget den Capital 3300 Rixdaler, som til $3\frac{3}{4}$ pro Centum beregnet udgjør i Rente aarlig for-bemelte 125 rdlr. hvis Rente jeg forpligter mig til aarlig at uddeele med 125 rdlr., og samme til de i ovenanførte Codicill benævnte Personer og paa den Maade, som samme foreskriver at lade udtælle, og, naar jeg ved Døden afgaar, bliver mine Sønner een for alle og alle for een pligtige i mit Sted at svare forbenævnte Legatum, indtil alle de Personer ere døde, som i Codicillet benævnes, da jeg forpligter mig og Arvinger til at udbetale denne min Obliga-tions Summa Tre Tusinde Tre Hundrede Rigsdaler til de, som ved Skiftets endelige Afgjørelse og Slutning efter Testator, afgangne Kammer Herre Chri-stian Siegfried Pless, maatte findes at være hans Arvinger og det i samme Forhold, som den Afdødes øvrige Eftterladenskab deeles imellem dennem paa, hvorfor det maatte behage de Herrer Skifte Commisarier ved Skiftets endelige Slutning at fastsætte enhver af de concurrerende Arvingers Lod i disse 3300 rd. som da i sin Tid bliver enten dennem eller deres Arvinger udbetalte, naar de i Codicillet benævnte Personer alle ere døde. Til Bekræftelse herom haver jeg denne min Obligation egenhændig underskrevet og forsejlet samt med min Laugværges Underskrift forsynet.

Kiøbenhavn den 11te Juny 1779.

Som Laugvæрге A. G. Moltke.

B. v. Plessen
v[euve] de Raben.

Ideen til Fiskerne hentede Ewald, som det ses af Fortalen til Stykket, fra Mallings Fortælling, men han satte sig ogsaa personlig i Forbindelse med de i Gavebrevet nævnte Fiskere, der overværede Førsteforestillingen, blandt hvilke Fiskerpigen Birthe, som optræder under dette Navn i Stykket. Han har benyttet

deres virkelige Navne i sin Personliste: Anders, Svend, Peder og Jens, ligesaa den strandede Skipper Browns Fornavn Thomas. Endnu 1799 levede flere af de nævnte Fiskere i Hornbæk, da den bekendte schweiziske Forfatter C. V. v. Bonstetten, der paa den Tid boede hos sin Veninde Fru Frederikke Brun paa Sophienholm, besøgte dem¹⁾.

I Koncepten til „Fiskerne“ optræder Plessen endog med Navns Nævne („Pless“); hans Samtale med Carl blev dog, vistnok efter Carstens' Raad, slettet, ligesaa Omtalen af Familien Plessen, der for de i Danmark den Gang levende Medlemmer, især Christian Ludvig Scheel-Plessen, vel indeholdt en Lovprisning af Slægtens fordums Fortjenester, men tillige en for dem mindre behagelig Hentydning til, at Navnets Glans var blegnet og ialtfald ikke mere lyste for Danmark:

Carl:

Pless lader han sig kalde.

Anders

Den Slægt var altid dannekjær og ædel . . .

(i en anden Renskrift)

Den Slægt, min Søn var altid

Berømt af ædel og høimodig Rundhed.

Nu, ak nu hører jeg den sielden nævne,

Men i min Ungdom var den Danmarks Hæder.

Ewald ændrede, inden Manuskriptet gik i Trykken, Navnet Pless til Odelhjem.

¹⁾ Bonstetten. Neue Schriften 1799, I, 97
